

Eindconcept

NATUURTOETS VLIJTSEPARK TE APELDOORN

Adviesbureau

Mertens

Eindconcept

NATUURTOETS VLIJTSE PARK TE APELDOORN

rapportnr. 2013.1553/

november 2012

In opdracht van:
Gemeente Apeldoorn,
Postbus 9033
7300 ES APELDOORN

Adviesbureau Mertens B.V.
Bureau voor natuur, ruimtelijke
ordening en ecotoxicologie

Bezoekadres: Dr. Willem Dreeslaan 1 te Bennekom
Postadres: Postbus 367, 6700 AJ te Wageningen

T: 0317-428694
M: 06-29458456

E: info@adviesbureau-mertens.nl
I: www.adviesbureau-mertens.nl

© Adviesbureau Mertens BV, Wageningen, 2013.

Deze rapportage mag zonder schriftelijke toestemming vrij worden vermenigvuldigd. De verzamelde data zijn alleen te gebruiken voor het hier geschetste onderzoek en mogen niet voor andere doeleinden worden gebruikt.

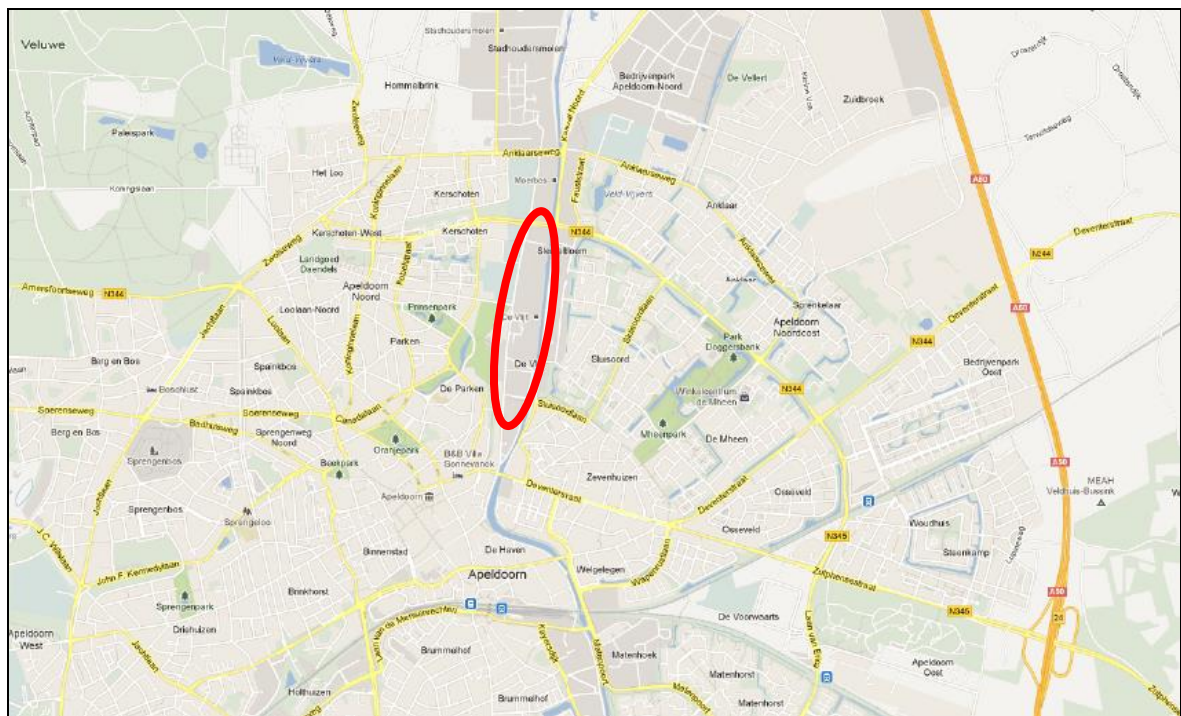
INHOUDSOPGAVE

1 INLEIDING	2
1.1 INLEIDING.....	2
1.2 HET PLANGEBIED.....	2
1.3 DE PLANNEN.....	4
1.4 DOELSTELLINGEN VAN HET ONDERZOEK.....	4
1.5 OPBOUW RAPPORT	4
2. NATUURBESCHERMING.....	5
2.1 ALGEMEEN.....	5
2.2 FLORA- EN FAUNAWET.....	5
2.3 RODE LIJST	6
2.4 NATUURBESCHERMINGSWET	6
2.5 ECOLOGISCHE HOOFDSTRUCTUUR	7
3 METHODE.....	8
3.1 INLEIDING.....	8
3.2 GERICHTE INVENTARISATIES	8
3.3 VLEERMUIZEN	8
3.4 BROEDVOGELS	9
3.5 STEENMARTERS	9
4 RESULTATEN BESCHERMDE SOORTEN	10
4.1 FLORA.....	10
4.2 BROEDVOGELS	10
4.3 OVERIGE VOGELS.....	12
4.4 VLEERMUIZEN	12
4.5 OVERIGE ZOOGDIEREN	15
4.6 AMFIBIEËN	16
4.7 REPTIELEN.....	17
4.8 VISSSEN.....	17
4.9 OVERIGE	17
5 RESULTATEN BESCHERMDE GEBIEDEN	18
5.1 NATUURBESCHERMINGSWET.....	18
5.2 ECOLOGISCHE HOOFDSTRUCTUUR	18
6 CONCLUSIE	19
GERAADPLEEGDE LITERATUUR.....	20
BIJLAGEN	21
1. DETAILSITUATIE	22
2. BEGRIPPEN.....	23
3. SOORTBESCHRIJVING NADER TE ONDERZOEKEN SOORTEN	25
4. WAARNEMING.NL	27

1 INLEIDING

1.1 Inleiding

Er zijn plannen voor de reconstructie van de noordwestelijke kanaalzone te Apeldoorn (zie figuur 1), genaamd Vlijtsepark. Dit gebied is mogelijk waardevol vanwege beschermde natuurwaarden in het kader van de Flora- en faunawet, Natuurbeschermingswet en Ecologische Hoofdstructuur. Op grond hiervan heeft de Gemeente Apeldoorn aan Adviesbureau Mertens B.V. uit Wageningen gevraagd om een natuurtoets uit te voeren naar het voorkomen van wettelijk beschermde soorten en gebieden en om bij het eventueel voorkomen hiervan aan te geven hoe hiermee dient te worden omgegaan. In dit rapport worden de resultaten van dit onderzoek gepresenteerd.

Figuur 1. Globale ligging van Vlijtsepark te Apeldoorn.

1.2 Het plangebied

Het Vlijtsepark is gelegen in de noordzijde van de stad Apeldoorn en ten westen van het Apeldoorns-kanaal. Het betreft een gebied met bebouwing en cultuurgroen. Daarnaast betreft het de gemeentewerf ten westen van de Vlijtseweg. In bijlage 1 wordt de exacte ligging en begrenzing weergegeven.

Het plangebied bestaat uit bebouwing met cultuurgroen. De gemeentewerf betreft opslag van groenmaterialen en enig bos aan de randen. In figuur 2 wordt een foto-impressie gegeven van het plangebied.

Figuur 2. Aanzicht van het Vlijtsepark te Apeldoorn en de directe omgeving.

1.3 De plannen

De plannen voor het Vlijtsepark bestaan uit behoud en realisatie van bedrijven in combinatie met wonen waardoor vitalisering op treed. De plannen voor de gemeentewerf zijn conserverend. Het betreft derhalve behoud, renovatie en vervanging van bebouwing langs het kanaal, waarbij het kanaal niet zal worden beïnvloedt. Mede op grond van onderhavig onderzoek worden de plannen nader ingevuld.

1.4 Doelstellingen van het onderzoek

De doelstelling van het onderzoek is tweeledig. Enerzijds wordt inzichtelijk gemaakt welke wettelijk beschermde natuurwaarden in het kader van de Flora- en faunawet in het plangebied en de directe omgeving aanwezig zijn. Daarnaast wordt weergegeven of het plangebied is gelegen nabij of in een gebied dat wordt beschermd onder de Natuurbeschermingswet of dat is aangewezen als Ecologische Hoofdstructuur. Anderzijds worden de consequenties van deze aanwezigheid voor de planontwikkeling weergegeven.

Gelet op de opdracht genoemd in de inleiding en de doelstelling, is het van belang dat de volgende vragen worden beantwoord:

1. Welke wettelijk beschermde planten- en diersoorten komen voor in het plangebied en welke van deze soorten ondervinden nadelen van de ontwikkeling?
2. Waar bevinden zich beschermde gebieden in het kader van de Natuurbeschermingswet en de Ecologische Hoofdstructuur en worden deze gebieden nadelig beïnvloed als gevolg van de planontwikkeling?
3. Hoe dient omgegaan te worden met eventuele effecten op wettelijk beschermde soorten en gebieden?

1.5 Opbouw rapport

Na een korte uitleg over de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet en de Ecologische Hoofdstructuur komen achtereenvolgens aan de orde:

- De onderzoeksmethode.
- Een beschrijving van de aanwezigheid van beschermde soorten en de effecten daarop.
- Een beschrijving van de aanwezigheid van beschermde gebieden en de effecten daarop.
- Een conclusie.

2. NATUURBESCHERMING

2.1 Algemeen

De natuurbescherming is in Nederland wettelijk geregeld via een soortbescherming en een gebiedsbescherming. De soortbescherming wordt geregeld in de Flora- en faunawet. Gebiedsbescherming wordt geregeld via de Ecologische hoofdstructuur en de Vogel- en Habitatrichtlijn. De Vogel- en Habitatrichtlijn zijn recentelijk geïntegreerd in de nationale wetgeving via de Natuurbeschermingswet.

2.2 Flora- en faunawet

In de Flora- en faunawet zijn regels gegeven over de bescherming van de in het wild levende planten- en diersoorten, mede ter uitvoering van de soortbescherming in de Europese Richtlijnen (Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn). Deze soortenbescherming van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn zijn geïntegreerd in de Flora- en faunawet. Deze soortenbescherming houdt in dat handelingen zoals het doden, opzettelijk verontrusten, verstoren of vernietigen van vaste rust- en verblijfplaatsen, holen, nesten, eieren van dieren en het uitgraven, plukken en vernietigen van groeiplaatsen van planten verboden zijn.

Een ruimtelijke ingreep kan gepaard gaan met negatieve effecten op planten en dieren. Om een ruimtelijk plan tot uitvoering te kunnen brengen die negatieve effecten heeft op beschermde soorten, is in een aantal gevallen een ontheffing van het Ministerie van Economische Zaken noodzakelijk. Om een dergelijke ontheffing te kunnen verkrijgen, moet aangetoond worden dat de voorgenomen ruimtelijke ingreep geen afbreuk zal doen aan de gunstige staat van instandhouding van de beschermde soorten. Qua mate van bescherming kan onderscheid worden gemaakt in de volgende drie beschermingsregimes.

Algemeen voorkomende soorten (categorie 1: lichte bescherming)

Voor algemeen voorkomende soorten zoals haas, egel, veldmuis, bruine kikker of gewone pad geldt sinds begin 2005 een algemene vrijstelling. Voor deze soorten hoeft geen ontheffing te worden aangevraagd als zij worden geschaad op voorwaarde dat met deze soorten goed omgegaan wordt: zij mogen niet onnodig gedood of gewond worden en activiteiten dienen buiten de kritieke periode plaats te vinden.

Minder algemeen voorkomende soorten (categorie 2: matige bescherming)

Voor soorten die minder algemeen voorkomen als eekhoorn, steenmarter, levendbarende hagedis en diverse soorten orchideeën geldt dat een ontheffing vereist blijft bij ruimtelijke ingrepen die negatieve effecten voor deze soorten hebben. Een uitzondering hierop kan gemaakt worden als wordt gewerkt volgens een door de Minister van Economische Zaken goedgekeurde gedragscode. In zo'n gedragscode geeft een sector of initiatiefnemer zelf aan welke gedragslijnen men volgt om het schaden van beschermde soorten zo veel mogelijk te voorkomen. Bij het hebben van een gedragscode voor de minder algemeen voorkomende soorten is alleen nog een ontheffing nodig voor werkzaamheden die niet conform de gedragscode worden uitgevoerd.

Strikt beschermde soorten (categorie 3: strikte bescherming)

Voor soorten die in bijlage IV van de Habitatrichtlijn staan, vanwege de Vogelrichtlijn te beschermen vogelsoorten en soorten die zijn opgenomen bijlage 1 van het Besluit vrijstelling beschermde diersoorten (o.a. ringslang, hazelworm, boomarter, das en waterspitsmuis) geldt dat een ontheffing alleen wordt verleend als geen afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van deze

soorten, er geen andere bevredigende oplossing voor de ingreep bestaat en er sprake is van een in of bij de wet genoemd belang.

Volgens de in 2009 uitgevaardigde 'Uitleg Aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora- en faunawet' van de Dienst Regelingen die namens de Minister van Economische Zaken, Landbouw (huidige Minister Economische Zaken) en Innovatie de ontheffingsaanvragen in behandeling neemt, is geen ontheffing benodigd, indien door mitigerende maatregelen de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaatsen kan worden gegarandeerd. Om zekerheid te verkrijgen of de mitigerende maatregelen voldoende zijn en er inderdaad geen ontheffing nodig is, kan een ontheffing aangevraagd worden ter goedkeuring van die maatregelen."

Op basis van jurisprudentie worden sinds maart 2013 weer ontheffingen van de Flora- en faunawet verleend. Ontheffingen worden verleend als een project alleen kan worden uitgevoerd met behulp van mitigerende maatregelen om effecten op soorten tegen te gaan. De ontheffing Flora- en faunawet wordt dan afgegeven onder voorwaarden.

2.3 Rode lijst

De Rode lijst met bedreigde soorten is eind 2004 gepubliceerd in de Staatscourant en voor een deel in 2009 herzien. Aan de op deze lijst genoemde soorten komt bescherming toe voor zover zij vallen onder het beschermingsregime van de Flora- en faunawet.

Alleen op basis van 'gunstige staat van instandhouding' kunnen bij beschermde Rode lijstsoorten "zwaardere" randvoorwaarden gelden dan voor algemene soorten. Zo zal het bij zeer algemeen voorkomende soorten die niet afnemen in aantal (geen Rode lijstsoort) relatief eenvoudig zijn om aan te tonen dat de "gunstige staat van instandhouding" niet in het geding komt. Voor soorten met een beperkt verspreidingsbeeld en die afnemen in aantal (soorten die wél op de Rode lijst staan) is een uitgebreide effectenstudie wenselijk, ondanks dat zij niet zijn beschermd. Voor deze soorten geldt namelijk de zorgplicht (artikel 2 van de Flora- en faunawet). Deze zorgplicht houdt in dat iedereen voldoende zorg in acht moet nemen voor alle in het wild levende dieren, inclusief hun leefomgeving en voor alle planten en hun groeiplaats.

2.4 Natuurbeschermingswet

In 1998 is een nieuwe Natuurbeschermingswet tot stand gekomen die zich in tegenstelling tot de oude wet alleen op gebiedsbescherming richt. In deze nieuwe wet bleek echter onvoldoende rekening gehouden met de Vogel- en Habitatrichtlijn. In 2001 is er daarom een wetsvoorstel aangeboden aan de Tweede kamer om opnieuw de Natuurbeschermingswet van 1998 te wijzigen. De eerste kamer heeft op 18 januari 2005 de gewijzigde Natuurbeschermingswet aangenomen. Deze wetswijziging is op 1 oktober 2005 in werking getreden. Op deze manier zijn de Vogel- en Habitatrichtlijn geïntegreerd in het nationale recht en verdwijnen de Vogel- en Habitatrichtlijn naar de achtergrond. Per kwalificerende soort of habitattype zijn per Natura-2000 gebied instandhoudingsdoelstellingen opgesteld die de doelstellingen weergeven. Het betreft bijvoorbeeld behoud van de kwaliteit of omvang van het leefgebied / populatie of bijvoorbeeld uitbreiding. Voor sommige kwalificerende soorten of habitattypen zijn daarnaast complementaire doelen geformuleerd die meer omvattend zijn dan de instandhoudingsdoelstellingen. Indien effecten op de doelstellingen van een gebied ontstaan dat wordt beschermd onder de Natuurbeschermingswet dient het plan te worden aangepast en/of mitigerende maatregelen getroffen te worden om de effecten tegen te gaan. Er dient dan tevens vergunning van artikel 19d van de Natuurbeschermingswet 1998 te worden aangevraagd. Bij effecten dienen tevens andere plannen en projecten te worden beoordeeld ter bepaling van eventuele

significantie. Bij significantie wordt alleen onder zwaar wegend maatschappelijke en economische belang vergunning verleend. Dit zal samen moeten gaan met compensatie.

2.5 Ecologische Hoofdstructuur

De Nota Ruimte is de naam van een nota die het Nederlandse kabinet op 27 april 2004 presenteerde. In de nota wordt de toekomstige inrichting van Nederland besproken. Deze nota is op 27 februari 2006 in werking getreden. Het locatiebeleid wordt in deze nota gedecentraliseerd. Provincies en gemeenten zijn verantwoordelijk voor de invulling. De provincie Gelderland heeft haar ruimtelijk beleid vastgelegd in de Provinciale verordening Ruimte. Het provinciaal beleid richt zich op de instandhouding van gebieden en verbindingen tussen deze gebieden, de zogenaamde Ecologische Hoofdstructuur.

3 METHODE

3.1 Inleiding

Op 4 april 2013 is een bezoek gebracht aan het plangebied en de directe omgeving. Gedurende dit bezoek zijn het plangebied en de directe omgeving beoordeeld op het mogelijk voorkomen van beschermde planten- en diersoorten. Dit vond plaats aan de hand van aanwezige ecotopen.

Er is tevens gebruik gemaakt van bestaande gegevens over het voorkomen van (beschermde) planten- en diersoorten die worden beheerd in data-bases (Waarneming.nl e.d.). Daarnaast is de literatuur geraadpleegd; dit betreft verspreidingsatlassen van het voorkomen van (beschermde) planten- en diersoorten als mede inventarisaties die in het verleden zijn uitgevoerd nabij het plangebied.

Gelet op het feit dat in het verleden vleermuizen zijn aangetroffen binnen het Vlijtsepark (Adviesbureau Mertens, 2007) zijn vleermuizen geïnventariseerd door middel van gericht veldonderzoek. Dit gerichte veldonderzoek is tevens uitgevoerd voor broedvogels, in het bijzonder de vermeldenswaardige vogels (zie bijlage 3) omdat vogels nagenoeg overal voorkomen in Nederland. Tot slot is de steenmarter geïnventariseerd door middel van gericht veldonderzoek omdat deze soort sinds het laatste decennium in aantal en verspreiding is toegenomen; ook binnen (het stedelijk gebied van) de gemeente Apeldoorn. In onderstaande paragrafen wordt nader ingegaan op deze gerichte inventarisaties.

3.2 Gerichte inventarisaties

Ten behoeve van de gerichte inventarisatie van vleermuizen, vogels met vaste rust- en verblijfplaatsen en steenmarter zijn vijf inventarisatieronden uitgevoerd met een totale omvang van 28 uur. Hierbij is 20 uur besteed aan vleermuisonderzoek (vier uur per onderzoeksrond), 4 uur aan broedvogelonderzoek en 4 uur aan onderzoek naar het voorkomen van steenmarters. In tabel 1 wordt van deze inventarisatieronden een overzicht gegeven. Alle onderzoeksronden zijn uitgevoerd bij stabiele weersomstandigheden (geen regen / harde wind) en een temperatuur boven de 10°C.

Tabel 1. Overzicht inventarisatieronden naar het voorkomen van vleermuizen en vogels met vaste rust- en verblijfplaatsen ter plaatse van en direct rond het Vlijtsepark te Apeldoorn.

Datum	Vleermuizen	Vogels	Steenmarter
Voorzomer			
- 8 mei 2013		Nestlocaties	
- 29 mei 2013	Kolonies, vliegroutes en foerageerplaatsen	Nestlocaties	Sporen / zicht
- 19 juni 2013	Kolonies, vliegroutes en foerageerplaatsen	Nestlocaties	Sporen / zicht
Voorherfst			
- 23 augustus 2013	Balts-, paar en foerageerplaatsen	-	Sporen / zicht
- 15 september 2013	Balts-, paar en foerageerplaatsen	-	Sporen / zicht

3.3 Vleermuizen

Vleermuizen zijn geïnventariseerd door middel van batdetector-onderzoek (Petterson D-240) op 8, 29 mei, 19 juni, 23 augustus en 15 september 2013. Met de batdetector worden de, voor mensen onhoorbare, ultrasone geluiden van vleermuizen omgezet naar de voor het menselijk oor hoorbare geluiden. Soorten

kunnen door de geluiden (frequentie, ritme en klank) en zichtbeelden worden onderscheiden. Door interpretatie hiervan kan tevens het gedrag afgeleid worden en kunnen onder andere foerageerplaatsen, vliegroutes en verblijfplaatsen worden opgespoord.

De methode voor het inventariseren van vleermuizen sluit aan bij het Inventarisatie Protocol van het Netwerk Groene Bureaus (Netwerk Groene Bureaus, 2013).

3.4 Broedvogels

Voorafgaand aan het vleermuisonderzoek op 8, 29 mei en 19 juni 2013 is het gebied geïnventariseerd op nesten, sporen en territoriaal gedrag van vogels met jaarrond beschermde nesten zoals gierzwaluw, huismus en buizerd (soortenstandaard gierzwaluw, huismus en buizerd, EZ, DR, 2011). Hierbij dient opgemerkt te worden dat het voorjaar van 2013 relatief laat begon door een zeer koude start.

3.5 Steenmarters

Voor het waarnemen van steenmarter zijn bomen en gebouwen, aan de buitenzijde, onderzocht op sporen. Daarnaast is er gedurende de verschillende bezoeken gekeken naar verkeersslachtoffers en is tevens uitgekeken naar zichtwaarnemingen.

4 RESULTATEN BESCHERMDE SOORTEN

4.1 Flora

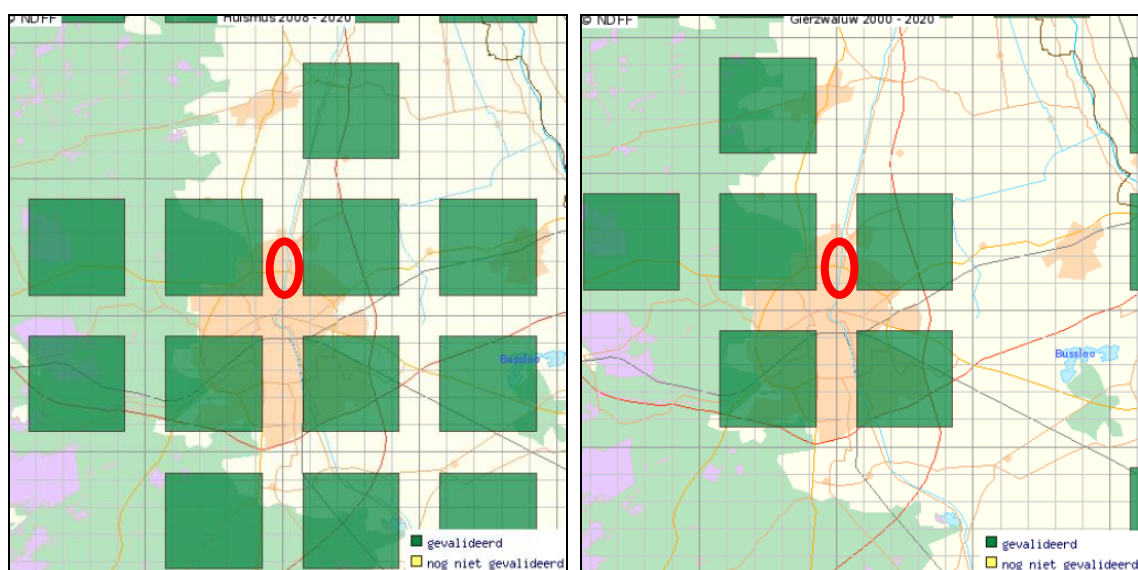
Het plangebied van het Vlijtsepark te Apeldoorn is voor een groot deel verhard en voor een ander groot deel in cultuur gebracht. Het voorkomen van natuurlijke ecotopen hierin wordt uitgesloten, uitgezonderd de kleine bosstrook langs de Gemeentewerf. Voor deze bosstrook zijn de plannen conserverend waardoor vegetaties hierin niet worden aangetast. Op geen van de muren of op verhardingen zijn op 4 april 2013 muurvegetaties aangetroffen. In het gecultiveerde deel wordt het voorkomen van matig of zwaar beschermde planten uitgesloten. Wel is er een kleine kans op het voorkomen van de licht beschermde brede wespenorchis. Voor deze brede wespenorchis bestaat een algemene vrijstelling van de Flora- en faunawet.

4.2 Broedvogels

Algemeen

In de bossages en bomen zijn nesten van koolmees, merel en houtduif vastgesteld op 4 april 2013. Het is aannemelijk dat het cultuurgroen verder worden gebruikt door algemene broedvogels zoals fitis, zanglijster en tijtjaf. In verband met het voorkomen van deze algemene broedvogels zonder vaste rust- en verblijfplaatsen dienen de werkzaamheden te worden gestart buiten het broedseizoen en/of er dient op een manier gewerkt te worden dat nesten en eieren van vogels niet worden beïnvloed.

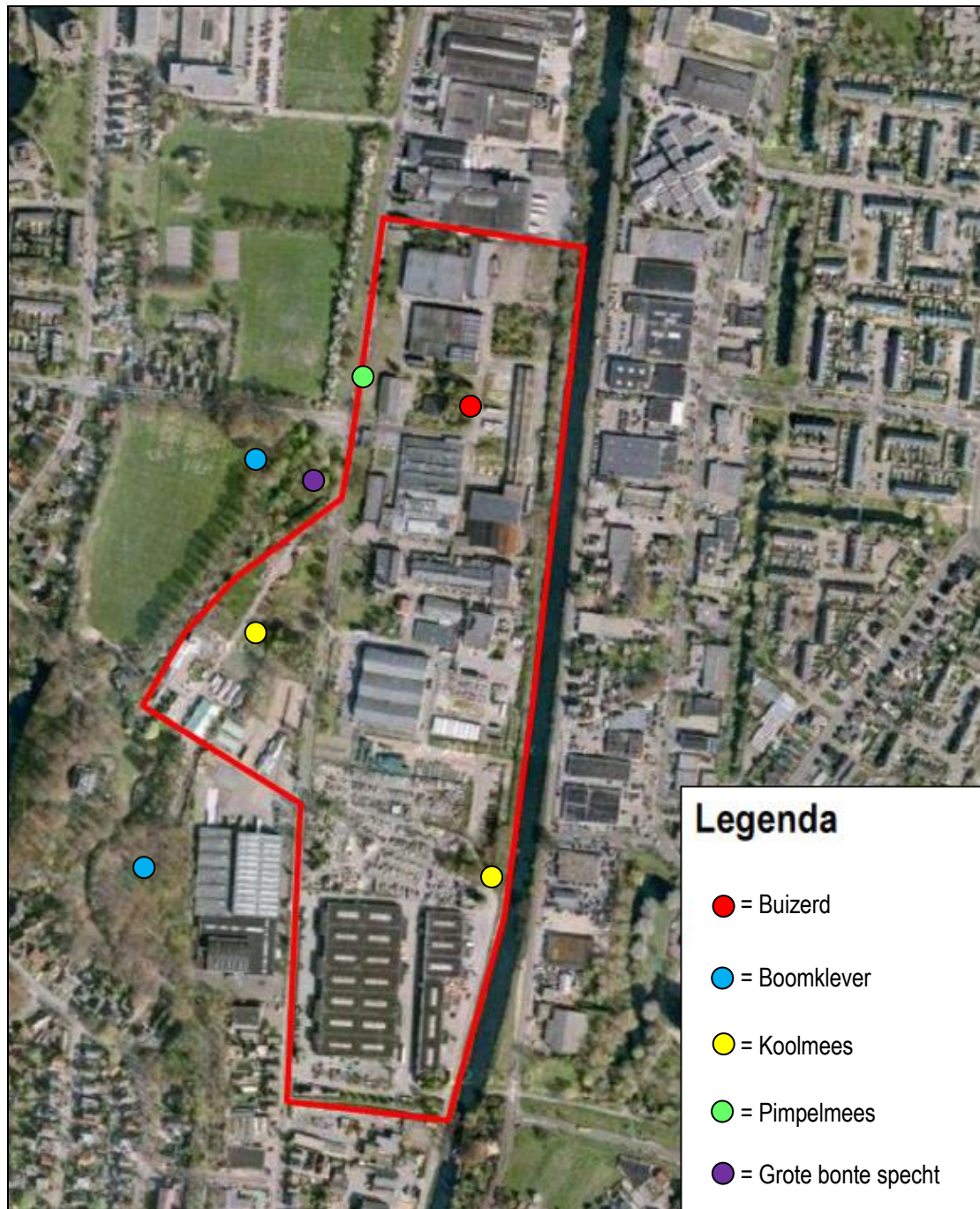
In de bebouwing is er daarnaast een kans op nesten van huismus en gierzwaluw. Huismus is daadwerkelijk aangetroffen in de directe omgeving van het Vlijtsepark op 4 april 2013. Gierzwaluw is niet vastgesteld maar dit wordt veroorzaakt door het feit dat gierzwaluw een trekvogel is die op 4 april 2013 nog niet in Nederland aanwezig was. Zowel huismus als gierzwaluw zijn echter soorten die voorkomen in het noordelijk deel van Apeldoorn (zie figuur 3). De bebouwing in het Vlijtsepark is in potentie geschikt voor huismus als gierzwaluw om in te nestelen; er zijn geschikte potentiële nestlocaties aangetroffen op 4 april 2013.

Figuur 3. Verspreiding van de huismus (links) en gierzwaluw (rechts) volgens www.telmee.nl ten opzichte van het plangebied (rode cirkel).

Veldonderzoek

Gedurende het gerichte veldonderzoek werd buizerd in en in de omgeving van het Vlijtsepark te Apeldoorn aangetroffen (pers. med. J. Mulder, gem. Apeldoorn) en daadwerkelijk nestelend vastgesteld gedurende onderhavig gericht onderzoek. Verder werden, naast verschillende andere soorten broedvogels, boomklever, koolmees, en pimpelmees aangetroffen waarvan inventarisatie gewenst is conform de lijst met jaarrond beschermde vogels (LNV-DLG, 2009a). Deze vier vermeldenswaardige soorten worden weergegeven in figuur 4.

Figuur 4. Nestplaats van buizerd en overige gewenste te inventariseren vogels ter plaatse van en direct rond het Vlijtsepark te Apeldoorn.

De Flora- en faunawet ziet toe op de bescherming van gebruikte nesten en nesten die jaarrond of jaarlijks worden gebruikt; deze zijn ook buiten het broedseizoen beschermd. Sinds de zomer van 2009 heeft het bevoegd gezag inzake de Flora- en faunawet een indicatieve lijst met jaarrond beschermde vogels gepubliceerd (LNV, 2009). De verblijfplaatsen van deze vogels zijn ook buiten het broedseizoen beschermd via de Flora- en faunawet (LNV, 2009). Op deze lijst staat de buizerd als soort met een vaste rust- en verblijfplaatsen.

Naast de in figuur 4 weergegeven vermeldenswaardige soorten is de zwarte roodstaart waargenomen en gemeld. De zwarte roodstaarten zitten in de zomer te zingen en hebben territoriumgedrag; volgens de beheerder zouden ze wellicht broeden in de roosters van/bij verwarmingsbuizen (schriftelijke mededeling G. v. Grol).

Het voorkomen van overige vogels met vaste rust- en verblijfplaatsen zoals huismus, gierzwaluw, ransuil en boomvalk, is niet aannemelijk omdat deze verder niet zijn aangetroffen gedurende het gerichte veldonderzoek. Ook werden hiervoor geen aanwijzingen gevonden (b.v. oude nesten).

Er zijn geen aanwijzingen gevonden van het voorkomen van vogels met vaste rust- en verblijfplaatsen zoals huismus en gierzwaluw in de bebouwing ter plaatse van en direct rond het plangebied van het Vlijtsepark te Apeldoorn.

In verband met de aanwezigheid van een buizerdnest moet worden bepaald of verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet worden overtreden met de realisatie van de plannen en hoe hiermee moet worden omgegaan. De plannen zijn daartoe nog niet genoeg ontwikkeld.

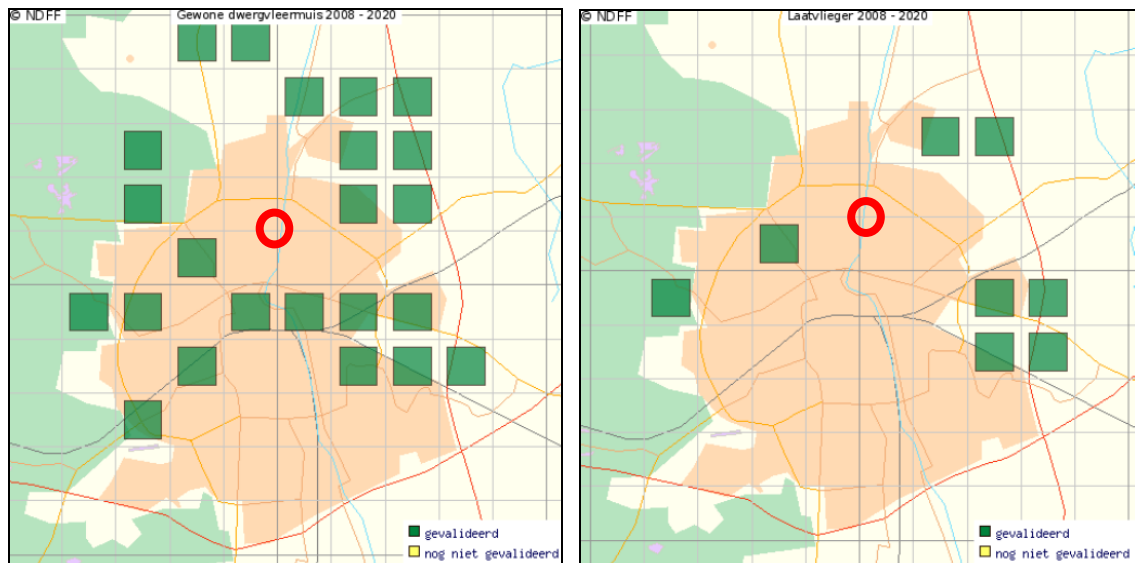
4.3 Overige vogels

Het is uitgesloten dat in het plangebied en directe omgeving verder vogels voorkomen met vaste rust- en verblijfplaatsen zoals de ransuil met roestplaatsen.

4.4 Vleermuizen

Algemeen

Het voorkomen van verblijfplaatsen van vleermuizen, zoals kolonieplaatsen en paarplaatsen, kan niet worden uitgesloten. In de bebouwing zijn geschikte gaten aangetroffen voor vleermuizen waarin gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis en laatvlieger kunnen verblijven. Gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis zijn ook aangetroffen in de omgeving (zie figuur 5) en tevens in 2007 (Adviesbureau Mertens, 2007).

Figuur 5. Verspreiding van de gewone dwergvleermuis en laatvlieger volgens www.telmee.nl ten opzichte van het plangebied (rode cirkel).

Het voorkomen van vliegroutes kan niet worden uitgesloten. Het Apeldoorns kanaal zou een vliegroute kunnen herbergen van watervleermuis. De watervleermuis is tevens in 2007 vastgesteld (Adviesbureau Mertens, 2007).

Het voorkomen van migratieroutes kan niet worden uitgesloten omdat het Apeldoorns kanaal een doorgaand landschapselement betreft.

Met de realisatie van de plannen zal het gebied niet wezenlijk van vorm veranderen. Effecten op de foerageermogelijkheden worden derhalve niet voorzien.

Aangezien het voorkomen van verblijfplaatsen en daaraan gerelateerde vliegroutes en migratieroutes van vleermuizen niet kunnen worden uitgesloten is gericht veldonderzoek uitgevoerd in de Voorzomer en voorherfst van 2013 (zie onder).

Veldonderzoek voorzomer

Er zijn drie soorten vleermuizen vastgesteld in de voorzomer. Het betreft de gewone dwergvleermuis, laatvlieger en watervleermuis. De soorten werden in relatief lage dichtheid foeragerend aangetroffen. Er zijn geen aanwijzingen gevonden van het voorkomen van kolonies of vliegroutes. In figuur 6 worden de foerageerplaatsen weergegeven.

Figuur 6. Foerageerplaatsen van vleermuizen in de voorzomer ter plaatse van en direct rond het Vlijtsepark te Apeldoorn.

Veldonderzoek voorherfst

Er zijn in de voorherfst eveneens gewone dwergvleermuis, laatvlieger en watervleermuis aangetroffen. Daarnaast is de ruige dwergvleermuis op enkele plaatsen waargenomen. Er zijn geen balts- en / of paarplaatsen aangetroffen. In figuur 7 worden de waarnemingen in de voorherfst van 2013 weergegeven.

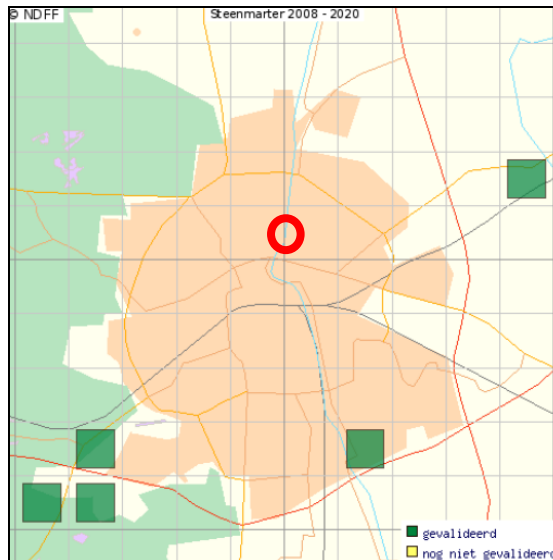
Figuur 7. Foerageerplaatsen van vleermuizen in de voorherfst ter plaatse van en direct rond het Vlijtsepark te Apeldoorn.

4.5 Overige zoogdieren

Algemeen

Ter plaatse van het plangebied Vlijtsepark zijn (sporen van) licht beschermde grondgebonden zoogdieren aangetroffen op 4 april 2013 (mol, woelrat). Het is verder bekend (waarneming.nl en telmee.nl (zie bijlage 3)) dat konijn en egel voorkomen. Daarnaast is er een reële kans, gelet op aanwezige ecotopen, op het voorkomen van licht beschermde kleine grondgebonden zoogdieren als bosmuis en huisspitsmuis.

Het voorkomen van matig beschermde soorten is mogelijk. Aan de randen van Apeldoorn is steenmarter een veelvuldig waargenomen soort (zie figuur 5). Deze soort is ook aangetroffen in de omgeving (zie bijlage 3). Deze soort heeft een verscholen levenswijze in leegstaande (woon)bebouwing in een omgeving met veel voedsel (bijvoorbeeld konijnen en vogels). Het plangebied Vlijtsepark voldoet onvoldoende aan deze eis. Het voorkomen van overige matig beschermde soorten wordt uitgesloten.

Figuur 8. Verspreiding van de steenmarter
(www.telme.nl).

Over het voorkomen van dassen zijn geen recente bestaande gegevens bekend (waarneming.nl en telme.nl (zie bijlage 3)) en op 4 april 2013 werden ook van deze soort geen sporen aangetroffen. Binnen het Vlijtsepark te Apeldoorn zijn ook geen geschikte ecotopen aanwezig. Hoewel er theoretisch kan worden genesteld, ontbreekt het aan voldoende foerageergebied. Het is daarbij te druk voor de das met gemotoriseerd verkeer. Het voorkomen van de das wordt derhalve uitgesloten. Ondanks dat, zijn er in 2007 sporen gemeld van de das (Blankena, 2007). In ieder geval wordt het huidige voorkomen uitgesloten gelet op de aard, gebruik en onbereikbaarheid van het Vlijtsepark voor de das.

Veldonderzoek steenmarter

Er zijn geen aanwijzingen gevonden van het voorkomen van steenmarters ter plaatse van en direct rond het plangebied Vlijtsepark te Apeldoorn.

4.6 Amfibieën

In het gebied komen, gelet op aanwezige ecotopen, algemene amfibieën voor zoals gewone pad, bruine kikker, middelste groene kikker en kleine watersalamander. Het kanaal is namelijk het enige oppervlaktewater dat aanwezig is en dit kanaal is alleen geschikt voor algemene soorten. Op basis van regionale verspreiding (Cremers, R., Delft, J., 1999, waarneming.nl (zie bijlage 3) en Telme.nl) is het ook niet aannemelijk dat er matig of zwaar beschermde soorten voorkomen. Voor deze algemene, licht beschermde soorten bestaat een algemene vrijstelling van de Flora- en faunawet.

4.7 Reptielen

Op basis van regionale verspreiding (Cremers, R., Delft, J., 1999, waarneming.nl (zie bijlage 3) en Telmee.nl) is het aannemelijk dat er geen reptielen leven. Geschikte ecotopen ontbreken ook grotendeels. Ondanks dat werd in 2009 een hazelworm op het fietspad aan de westzijde van het kanaal ter hoogte van de waterzuivering gevonden, ongeveer een kilometer van het onderzoeksgebied (pers. med. J. Mulder, gem. Apeldoorn). Vermoedelijk is dit een zwerver geweest, vanuit bijvoorbeeld de Veluwe. In ieder geval wordt het voorkomen van reptielen uitgesloten gelet op de huidige verkeers- en recreatiedruk op het Vlijtsepark.

4.8 Vissen

Binnen het plangebied van het Vlijtsepark ontbreekt het aan oppervlaktewater. Op grond hiervan is het voorkomen van (beschermde)vissen uitgesloten. Wel ligt het plangebied Vlijtsepark aan het Apeldoorns kanaal. Als gevolg van de plannen worden geen wezenlijke effecten voorzien op dit kanaal en derhalve op de vissen.

4.9 Overige

Gezien de huidige aanwezige ecotopen van het Vlijtsepark kan de aanwezigheid van beschermde geleedpotigen en mollusken worden uitgesloten.

5 RESULTATEN BESCHERMDE GEBIEDEN

5.1 Natuurbeschermingswet

Ten westen van Apeldoorn is de Veluwe gelegen die beschermd wordt via de Natura-2000 gedachte dat is weergegeven in de Natuurbeschermingswet 1998. Van rechtstreekse aantasting van habitats of soorten is geen sprake. Als gevolg van de ligging op meer dan 3 kilometer afstand en omvang van het plan voor het Vlijtsepark worden indirecte effecten op dit gebied tevens op voorhand uitgesloten.

Op grotere afstand (> 5 kilometer) liggen de beschermde Natura uiterwaarden van de IJssel . Als gevolg van deze afstand is van rechtstreekse aantasting van habitats of soorten geen sprake. Externe invloeden kunnen gezien de aard van de ontwikkeling en de afstand tot dit Naturagebied niet verwacht worden.

5.2 Ecologische Hoofdstructuur

Het Vlijtsepark en ruime omgeving is geen onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Effecten op de EHS worden derhalve uitgesloten.

6 CONCLUSIE

Op basis van de analyse in de voorgaande hoofdstukken is een gebiedsbescherming op grond van de Natuurbeschermingswet en de Ecologische Hoofdstructuur niet aan de orde. Soortbescherming is echter altijd van toepassing en dat geldt ook voor het Vlijtsepark te Apeldoorn.

Het voorkomen van vleermuizen (gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger en watervleermuis), steenmarter en broedvogels (algemene soorten, huismus, gierzwaluw en buizerd) kan niet worden uitgesloten. Op grond hiervan is een gerichte inventarisatie uitgevoerd.

Uit het gerichte veldonderzoek komt naar voren dat het plangebied ter plaatse van en direct rond het Vlijtsepark te Apeldoorn foerageergebied is voor de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, watervleermuis en ruige dwergvleermuis. Deze situatie komt overeen met de situatie in 2007 (Adviesbureau Mertens, 2007). Gedurende en na de reconstructie is het mogelijk dat vleermuizen op en in de directe omgeving van de reconstructielocatie blijven foerageren. Effecten op vleermuizen worden derhalve uitgesloten. Steenmarter is niet vastgesteld.

In het gebied komt één nest van buizerd voor en diverse andere vogels. In verband met het voorkomen van algemene broedvogels is het van belang dat wordt gewerkt buiten het broedseizoen of op een manier dat vogels niet tot broeden komen. De buizerd staat op de lijst met jaarrond beschermde vogels (LNV-DLG, 2009a) en derhalve is deze verblijfplaatsen ook buiten het broedseizoen beschermd via de Flora- en faunawet (LNV-DLG, 2009b). Indien deze nestplaats (tijdelijk) negatief beïnvloedt wordt door de plannen, dan is een ontheffing van de Flora- en faunawet vereist. Het plan van het Vlijtsepark te Apeldoorn dient hierop nader getoetst te worden. Een ontheffingsaanvraag neemt vier maanden in beslag en ontheffing wordt alleen afgegeven onder voorwaarden.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

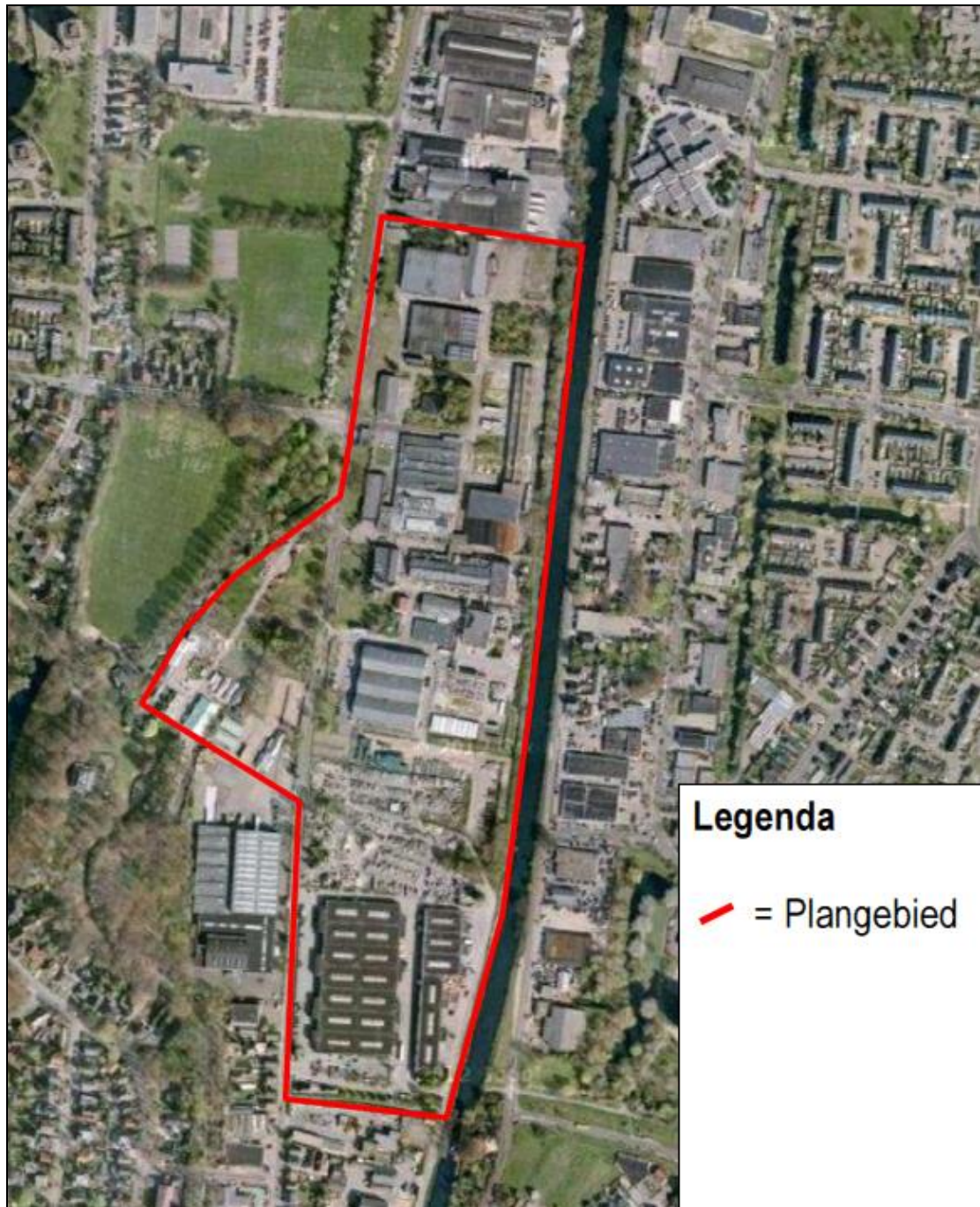
- Adviesbureau Mertens, 2007. Vleermuizen in vijf reconstructiegebieden in 2007 te Apeldoorn. Wageningen, 1-20.
- Bink, F.A., 1992. Ecologische Atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt en Co Uitgevers en Importeurs BV, Haarlem.
- Blankena, G.J., 2007. Natuurtoets Kanaalzone-noord. Apeldoorn, 1-5.
- Broekhuizen, S., Hoekstra, B., Laar. V. van, Smeenk, C., Thissen, J.B.M., 1992. Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. KNNV 1-336.
- Cremers, R., Delft, J., 1999. De amfibieën en reptielen van Nederland. KNNV-Uitgeverij.
- EEG, 1979. Richtlijn 79/43/EEG inzake het behoud van de Vogelstand. Publicatieblad Europese Gemeenschap, nummer L. 103.
- EEG, 1992. Richtlijn 92/43/EEG inzake de instandhouding van wilde flora en fauna. Publicatieblad van de Europese Gemeenschap, nummer L. 206/7.
- Gemeente Apeldoorn, 2007. Quick scan kanaalzonen noord Apeldoorn, 1-5.
- Hustings, F., Vergeer, J.W., Eekelder, P., 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nationaal Natuurhistorisch Museum Leiden, SOVON, Beek-Upbergen, 1-584.
- Limpens, H., Mostert, K., Bongers, W., 1997. Atlas van de Nederlandse vleermuizen. KNNV, Utrecht, 1-260.
- Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, Dienst Regelingen, 2009a. Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingreep. Ministerie van ELI (Dienst Regelingen), Den Haag.
- Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, Dienst Regelingen, 2009b. Uitleg aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora- en faunawet. Ministerie van ELI (Dienst Regelingen), Den Haag.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Rode lijsten diverse soortgroepen.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1998. Wet van 25 mei 1998, houdende regels ter bescherming van in het wild levende planten en diersoorten (Flora en Faunawet). Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden 402, 1-37.
- Ministerie van Economische Zaken, Dienst Regelingen, 2011. Soortenstandaard Huismus. Ministerie van EZ (Dienst Regelingen), Den Haag.
- Ministerie van Economische Zaken, Dienst Regelingen, 2011. Soortenstandaard Gierzwaluw. Ministerie van EZ (Dienst Regelingen), Den Haag.
- Ministerie van Economische Zaken, Dienst Regelingen, 2011. Soortenstandaard Buizerd. Ministerie van EZ (Dienst Regelingen), Den Haag.
- RAVON, 2012. Waarnemingsoverzichten. Ravon, 14 (4); 97.
- Netwerk Groene Bureaus, 2013. Vleermuisinventarisatie-protocol; Introductie, toelichting en tabel. Odijk.

Website

- www.ravon.nl
- www.waarneming.nl
- www.sovon.nl
- www.zoogdiervereniging.nl

BIJLAGEN

1. DETAILSITUATIE

2. BEGRIPPEN

Baltsplaats	Plaats waar een vleermuis al roepend rondvliegt in de herfst en die doorgaans wordt verdedigd tegen andere mannetjes.
Foerageergebied	Een gebied waar een vleermuis of een groep van vleermuizen foerageert. Dat gebied wordt regelmatig bezocht door vleermuizen om in te foerageren en dat doorgaans meerdere foerageerplaatsen kent die langere tijd worden gebruikt.
Foerageerplaats	Plek (jachtplek) waar wordt gejaagd door vleermuizen. De plek kan in de directe omgeving van de kolonieplaats liggen maar ook kilometers verderop.
Kolonie	Groep vleermuizen (kleine groep mannetjes of meestal grotere groep vrouwtjes, soms gemengd (soorten, geslacht)) die in het voorjaar tot de herfst bijeen blijven. De groep kan zich vestigen in gebouwen (in spouwmuren of onder daklijsten e.d.) of bomen (spechtengaten, scheuren). Een groep vrouwelijke vleermuizen wordt ook wel aangeduid als een kraamkolonie. In zo'n groep worden jongen geboren en grootgebracht. Een kolonie maakt vaak gebruik van meerdere verblijfplaatsen die soms gelijktijdig worden gebruikt.
Migratieroute	Een vaste route van zomerverblijfplaats naar winterverblijfplaats en vice versa (zie ook vliegroute) of een route in een andere tijd; bijvoorbeeld tussen foerageerplaatsen.
Paarplaats	Territorium van territoriale mannetjes. Voor de ruige dwergvleermuis en de rosse vleermuis is dit doorgaans te vinden in boomholten. Voor de laatvlieger en de dwergvleermuis is dit te vinden in gebouwen. Voor de watervleermuis is dit te vinden in bomen en later, tegen de winter, zijn ze te vinden in overwinteringverblijven. Het mannetje vormt een harem met meerdere vrouwtjes. De paartijd valt in de herfst (uitgezonderd de grootoorvleermuis waarbij het in april valt (vroeg voorjaar)). De hier geschetste situatie van de paring wordt in dit rapport omschreven als "herfst situatie".
Roestplaats	Speciale plaatsen waar vogels slapen oftewel roesten. Vogels die in groepen leven slapen vaak gezamenlijk jaren achtereen op dezelfde plaats in enorme troepen, soms ver verwijderd van hun foerageergebied. De meeste vogels slapen op een plaats die enige vorm van beschutting biedt, bijvoorbeeld in bomen of gebouwen
Verblijfplaats	Een object (huis, boom, bunker, grot, kast en dergelijke) waarin een of meerdere vleermuizen verblijven (overdag of 's winters permanent).
Vliegroute	Route die door vleermuizen elke avond wordt gebruikt om van de kolonieplaats naar foerageergebied te vliegen en vice versa (zie ook migratieroute). Vrouwtjes met jongen keren soms midden in de nacht terug om de jongen te zogen en gebruiken dan de route. Vliegroutes liggen over het algemeen langs lijnvormige (landschaps)elementen als bomenlanen, huizenrijen e.d. De functies zijn beschutting bij winderig en koud weer, oriëntatie in verband met de echolokatie-geluiden en het vinden van voedsel.
Voorbijvliegend	Vleermuizen die voorbijvliegen, niet via een vaste route. Het betreft meestal zwervers of trekkers.

- Zwermen Direct na het uitvliegen, maar vooral voor het invliegen bij een kolonie zwemt een deel van de kolonie rond de kolonieplaats. Zwermgedrag is derhalve een indicatie voor een eventuele kolonieplaats.
- Winterverblijfplaats Een verblijfplaats waar in de winter een of meerdere vleermuizen in winterslaap (hibernation) gaan. Deze ruimte is doorgaans donker, heeft een hoge luchtvochtigheid en temperatuurwisselingen zijn nihil.
- Zomerverblijfplaats Een verblijfplaats die gebruikt wordt door vleermuizen die niet in winterslaap zijn waarvan niet aangetoond is dat het een kraamverblijfplaats dan wel een paarverblijfplaats is. In sommige gevallen vormen bijvoorbeeld mannetjes kleine groepjes.

3. SOORTBESCHRIJVING NADER TE ONDERZOEKEN SOORTEN

Vleermuizen

Vleermuizen zijn vliegende zoogdieren die zich voeden met insecten. Per nacht wordt een grote hoeveelheid voedsel gegeten. Vleermuizen zijn aangewezen op een grote diversiteit aan ecotypen, welke een groot en constant voedselaanbod opleveren.

Daarnaast zijn vleermuizen afhankelijk van landschapselementen. Door de landschapselementen (bomenlanen, huizenrijen, houtwallen e.d.) kunnen vleermuizen zich oriënteren door middel van het uitzenden van geluiden. Open landbouwgebieden zijn daarom bijvoorbeeld onaantrekkelijk voor vleermuizen.

Vleermuizen verblijven overdag, gedurende het zomerseizoen, in kleine ruimten als spouwmuren of gaten in bomen. Afhankelijk van de soort, bewonen vleermuizen bomen of gebouwen. Alleen de grootoorvleermuis maakt gebruik van zowel bomen als gebouwen. Vooral vrouwtjes zitten veel bij elkaar, in een kolonie. Hier worden de jongen in groot gebracht.

Als de schemering valt vliegen de vleermuizen uit en gaan via vaste routen, de vliegrouten, naar de foerageerplaatsen. Soms liggen foerageerplaatsen en kolonies wel meer dan 10 km uit elkaar. Op de foerageerplaatsen wordt gedurende de gehele nacht gefoerageerd. Bij het aanbreken van de dag vliegen de vleermuizen via de vliegrouten weer terug naar de kolonie.

Tegen de herfst breekt het paarseizoen aan. Vleermuizen leven dan solitair of in kleine groepjes. De paring vindt in de herfst plaats, in tegenstelling tot de meeste andere zoogdieren. De jongen worden in het daarop volgende voorjaar geboren. De vleermuizen leven in de herfst nagenoeg niet meer in kolonies, maar solitair. Voor de paring worden paarplaatsen gebruikt die vaak afwijken van de kolonieplaatsen. Vaak worden in de herfst ook andere soorten en aantallen vleermuizen aangetroffen. Een voorbeeld hiervan is de ruige dwergvleermuis. Daarnaast worden in de herfst vaak andere foerageerplaatsen gebruikt. De vleermuizen zijn immers niet meer gebonden aan de kolonieplaats.

Kort na het paarseizoen tot enkele maanden later, als de winter aanbreekt, trekken de vleermuizen naar ruimten met een stabiel klimaat als (ijs)kelders, grotten en bunkers om daar door middel van de winterslaap de winter door te brengen. Vleermuizen gebruiken dus verblijfplaatsen eveneens in de winter, wanneer zij hun winterslaap houden. De plaatsen zijn donkere, koele ruimten met een constant microklimaat. Afhankelijk van de soort zijn dit gebouwen (bunkers, grotten e.d.) of dikke bomen. Slechts zeer sporadisch komen de winterverblijfplaatsen overeen met de zomerverblijfplaatsen.

Doordat vleermuizen voor hun oriëntatie gebruik maken van echolocatie zijn vleermuizen gevoelig voor ingrepen in het landschap. Oriëntatie vindt plaats aan de hand van opgaande elementen als bijvoorbeeld bomenlanen en houtwallen. Verlies daarvan resulteert in verminderde oriëntatiemogelijkheden. Oriëntatie is noodzakelijk om van kolonieplaats naar foerageergebied te vliegen en om voedsel te vinden.

Bij de afweging van de effecten van ruimtelijke ingrepen in natuur en landschap spelen derhalve opgaande elementen een belangrijke rol. Vleermuizen worden meer en meer betrokken bij de besluitvorming rond ingrepen in het landelijk en stedelijk gebied. Dit is ook zeer noodzakelijk: de meeste soorten zijn bedreigd of ernstig bedreigd en alle soorten zijn nationaal en internationaal wettelijk beschermd via de Flora- en faunawet en de Habitatrichtlijn.

Vogels

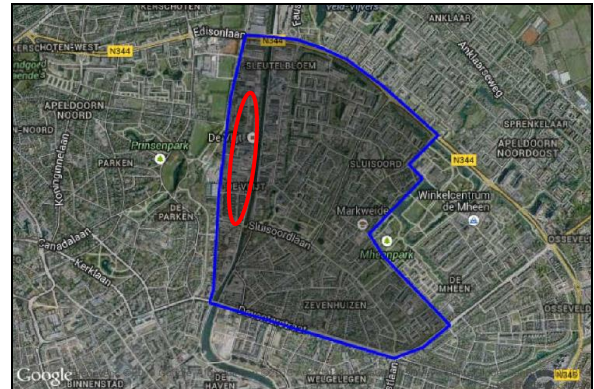
Vogels komen doorgaans overal in Nederland voor waar enige beschutting is en waar mogelijkheden zijn om te nestelen. Er zijn vogels die ieder jaar een nest bouwen om daarin te broeden. Er zijn daarnaast vogels die jaarrond een zelfde nest gebruiken om in te slapen en te broeden (bijvoorbeeld uilen) en er zijn vogels die jaarlijks terugkeren naar hun nestplaats om het nest opnieuw te gebruiken om daarin te broeden (zoals veel soorten roofvogels). De Flora- en faunawet ziet toe op de bescherming van nesten die jaarrond of jaarlijks worden gebruikt; deze zijn ook buiten het broedseizoen beschermd. Sinds de zomer van 2009 heeft het bevoegd gezag inzake de Flora- en faunawet een lijst met jaarrond beschermde vogels gepubliceerd (LNV-DLG, 2009a). De verblijfplaatsen van deze vogels zijn ook buiten het broedseizoen beschermd via de Flora- en faunawet (LNV-DLG, 2009b).

Steenmarter

De steenmarter is een martersoort die nabij de mensen voorkomt. Het is een marter die voornamelijk 's actief is en dan op zoek gaat naar vogels, eieren, kleine zoogdieren. De steenmarter leeft echter ook van plantaardige producten als bessen. Afhankelijk van het voedselaanbod verschilt het leefgebied in omvang van één tot anderhalve kilometer van de nestplaats. Nestplaatsen zijn te vinden op zolders, in schuren en verlaten gebouwen. Soms worden meerdere nestplaatsen door elkaar gebruikt.

4. WAARNEMING.NL

Apeldoorn Sluisoord (blauw) met Vlijtsepark (rood)

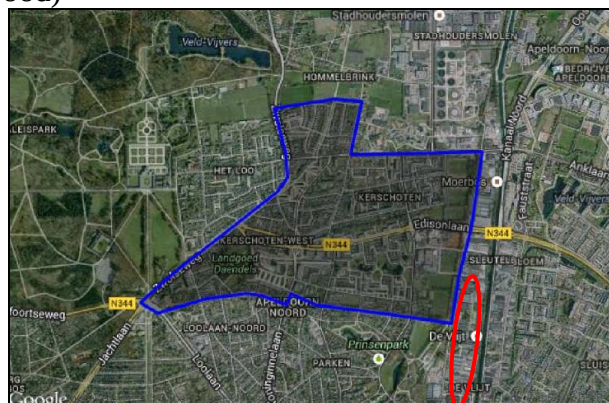
Zoogdieren

Datum	Aantal	stadium (kleed)	Gedrag	Soort	Waarnemer	Subgebied
09-01-2013	1	onbekend	ter plaatse	Steenmarter - <i>Martes foina</i>	Eric Hartgers	
28-02-2012	1	onbekend	overvliegend	Vleermuis spec. - <i>Chiroptera spec.</i>	koos middelkamp	

Reptielen

--Geen--

Apeldoorn Kerschoten (blauw) met Vlijtsepark (rood)

Zoogdieren

Datum	Aantal	stadium (kleed)	Gedrag	Soort	Waarnemer	Subgebied
12-09-2012	1	adult	verkeersslachtoffer	Egel - <i>Erinaceus europaeus</i>	H.J. van Woerden	
17-06-2012	1	adult	ter plaatse	Konijn - <i>Oryctolagus cuniculus</i>	John Mulder	
08-06-2012	1	onbekend	ter plaatse	Eekhoorn - <i>Sciurus vulgaris</i>	Sabine Grit	
21-05-2012	1	onbekend	ter plaatse	Egel - <i>Erinaceus europaeus</i>	John Mulder	
21-05-2012	1	onbekend	ter plaatse	Egel - <i>Erinaceus europaeus</i>	John Mulder	
24-04-2012	1	onbekend	ter plaatse	Eekhoorn - <i>Sciurus vulgaris</i>	Sabine Grit	
13-09-2011	1	adult	verkeersslachtoffer	Egel - <i>Erinaceus europaeus</i>	H.J. van Woerden	
06-07-2011	1	adult	verkeersslachtoffer	Egel - <i>Erinaceus europaeus</i>	Ronny Hullegie	

Reptielen
--geen--

Apeldoorn Kanaal
Zoogdieren

Datum	Aantal	stadium (kleed)	Gedrag	Soort	Waarnemer	Subgebied
15-09-2012	1	onbekend	verkeersslachtoffer	Egel - <i>Erinaceus europaeus</i>	Alex Kwak	
17-06-2012	2	onbekend	ter plaatse	Konijn - <i>Oryctolagus cuniculus</i>	John Mulder	
26-10-2010	1	onbekend	ter plaatse	Egel - <i>Erinaceus europaeus</i>	K. Vanopstal	
27-04-2010	1	onbekend	ter plaatse	Egel - <i>Erinaceus europaeus</i>	H.J. van Woerden	

Reptielen
--geen--

Postbus 367
6700 AJ Wageningen
Tel: 0317-428694
Fax: 0317-450601